

ZABORAVLJENI ALIM

Zapis o Derviš-efendiji Spahiću, muderrisu iz Pojski

Mevludin DIZDAREVIĆ

Ako se nadnesemo nad historiju Bosne i Bošnjaka u minula dva stoljeća, moći ćemo uočiti oporu konstantu da je veliki broj onih koji su svojim intelektualnim angažmanom zadužili ovaj narod umirali u ranoj mladosti ili im je život okončan na neobjašnjiv način ili da su, pak, starost dočekali u bijedi i ignoranciji.

Sjetimo se Mehmeda Handžića, koji je umro u 37. godini; Muhameda Serdarevića, koji je umro u 36. godini; Mustafe Busuladžića, kojega su strijeljale komunističke vlasti; Muse Ćazima Ćatića, koji je umro u bijedi i ignoranciji; Safvet-bega Bašagića, koji se prodajom svoje biblioteke spasavao iz beznađa siromaštva; Maka Dizdara, za kojeg svjedoci vele da su ga «živa u zemlju utjerali». Ovoj otužnoj listi možemo dodati čitavu plejadu drugih intelektualaca, književnika i alima.

Režimi su se mijenjali, ali su svi nastojali prvake ovoga naroda odvojiti od njegova korijena, pa oni, «kao grana otrgnuta od stabla» (Hesse), nisu mogli izvesti svoj narod na zelenu granu. Tako se u recentnoj bošnjačkoj literaturi javlja termin književnici u egzilu¹, kojim se definira ta neprirodna odvojenost naroda od njegove inteligencije.

Jedan od takvih je i čuveni zenički alim Derviš-efendija Spahić, koji je, poput morske hridi, podnosio sve nalete surove historije, čija su se događanja nadvila nad njim i narodom kojem je pripadao.

Čvrsto je vjerovao da bez obrazovanja i duhovnog preporoda nema izlaska iz svekolike

krize u kojoj se njegov narod nalazio. Da bi to ostvario, nije žalio ni sebe ni svoje najbliže i za kratko vrijeme, koliko je javno djelovao, postigao je rezultate koji se mogu mjeriti institucionalnim aršinom.

Derviš-efendija Spahić je nezaobilazna figura u vjersko-prosvjetnom životu Zenice, ali i centralne Bosne.²

Govoriti o Derviš-efendiji Spahiću, znači govoriti o čovjeku koji je život podredio emancipaciji svoga naroda iz okova džahilijeta, o čovjeku koji je lahgodni život u vezirskom Travniku pretpostavio pojščanskoj kaljuži, o žrtvi režima..., o čovjeku koji je, uprkos svim stegama totalitarnog jednoulja, nastavio svoju misiju autentičnog alima.

ŽIVOTNI PUT³

U porodici Spahića u Pojskama se, 1893. godine, rodio sin Derviš, koji će postati najpoznatiji izdanak ove porodice. Majka mu je Džemila, rođena u kući Halilovića, a otac Mulo, koji je od 20. godine bio slijep i na hizmetu svojoj porodici.

Prvo obrazovanje je stekao kod djeda Mustafe, koji je bio imam u mjesnoj džamiji, a zvali su ga Sidi-efendija zbog sijedih vlasi koje su ga ukrašavale.

Derviš je do 11. godine živio u Pojskama, a naredne tri decenije je bio vezan sa Travnikom, njegovom medresom i glasovitom ulemom. U toj medresi su predavali Hazim-efendija,

travnički muftija, i Asim-efendija Korkut.

U Medresi je bio deset godina, a 1914. godine, da bi izbjegao mobilizaciju i odlazak u rat, zapošljava se kao imam i džamiji *Kahvica*.

Školovanje nastavlja pred Asim-efendijom, zajedno sa njegovim sinovima Dervišem i Siradžem.⁴ Sve trojica će postati značajne karike vjerskog života Bosne.

Diplomu, tj. idžazet, dobili su 1928. godine, a ovjerio ih je tadašnji reis Džemaludin Čaušević. Ovo je posljednja generacija tzv. džazetlija, tj. uleme školovane na tradicionalan način.

DERVIŠ EF. SPAHIĆ

Pored funkcije imama, Derviš-efendija je bio upravnik mektebi-ibtidajije i predavač vjeronauke u školi u Travniku, kao i član Vakufsko-mearifskog povjerenstva.

Bio je dobro situiran, sa dobrom plaćom i kupljenom kućom. Sve to napušta i, 1934. godine, u svom rodnom mjestu osniva medresu. Punih 13 godina je podučavao softe iz okolnih mjesta čitanju i pisanju, osnovama vjere i morala, ali i tome kako da okaleme voćku i vrcaju med. Pripremao ih je da budu čestiti imami i nepokolebljivi vjerski aktivisti.

Nakon rata je nova vlast, sa naletom ateizacije, nastojala ukinuti sve medrese, pa je 1947. godine došla na red i pojščanska.

Narod se pobunio, a vlast je, demonstrirajući silu, sa vojskom ugušila pobunu, drakonskim kaznama osudivši devetericu najuglednijih.

Derviš-efendija je osuđen na osam godina, jer je «demonstrativno zatvorio knjige i tako podstakao narod na pobunu»⁵, kako se navodi u optužnici⁶. Odležao je šest godina teške robije. «Ali, medresa je ostala kroz rad njenih bivših učenika koji su djelovali u različitim krajevima srednje Bosne».⁷

Kad je oslobođen, otišao je iz Pojski, bio bez zaposlenja i živio u strahu i pod snažnim dojmom torture kojoj je bio izložen.

Godine 1961. odlazi na hadž, nakon čega se okreće pisanju knjiga i posjetama svojim softama i drugim džematima u centralnoj Bosni, gdje je savjetovao imame i držao vazove svijetu.⁸ Na svome konju je, kao sejr-vaiz, obilazio gradove i džemate Travnika, Jajca, Tešnja, Fojnice i drugih mjesta, gdje bi držao vazove i savjetovao svoje bivše softe⁹.

Na Bolji svijet je preselio 1978. godine, u 85. godini života. Njegova masovna dženaza je posvjedočila ugled i autoritet koji je uživao.

DJELO

Iako se pisanjem počeo baviti relativno kasno, pred sami kraj života je uspio napisati četiri djela, a tri su objavljena.

Njegov prvjenac je *Imanski i islamski šarti*¹⁰, u kome na jednostavan način objašnjava temelje islamskog vjerovanja i djelovanja, prakse i ortoprakse. Elaborira ove teme na, rekli bismo, prosufijski način i daje temeljne naputke o zikru, dovama i njihovom značaju, odgoju djece itd. Bori se protiv različitih novotarija koje su se udomaćile u narodu, kao što je slučaj već u samom načinu pozdravljanja, pa navodi: «Kod nas je ranije uobičajeno 'Allahimanet'; ovo je bid'at, jer ne može ništa zamijeniti selam i njegovo veliko značenje... O današnjim pozdravima u kojima se ne spominje Allah, nije potrebno ni objašnjavati, jer su suprotni selamu»¹¹.

Ovo kratko djelo je razgrabljeno, iako je štampano u tiražu od 10.000 primjeraka, pa je štampano novo izdanje.

Drugoobjavljeno je djelo *Pouke o moralu i bogobojažnosti*¹², koje će postati nezaobilazna literatura iz oblasti islamske etike i morala. Autori koji su kasnije pisali o ovoj oblasti citirali su i navodili ovo djelo kao referentno. Mustafa Spahić, Dževad Hodžić i drugi su u okviru svojih tekstova cijele odlomke citirali iz ovoga djela¹³. Autor, nažalost, nije doživio štampanje ove knjige, jer ga je Melek smrti ranije susreo.

Derviš-efendija je štampao i *Uputstvo za učenje kur'anskog pisma*, kao zidnu tabelu, koju je besplatno dijelio muallimima i koja i danas krasi mnoge mektebe u Zenici, a i šire. Napisao je i *Uputu u arapsko pismo*, tj. sufaru, kao i *Tedžvid*, pravila učenja Kur'ana. Predao ih je Vrhovnom islamskom starješinstvu, ali nisu štampana.

Pored ovoga, prevodio je dijelove iz hadiskih zbirki i dijelio prijateljima, ali ih nije uspio objaviti.

Nedvojbeno, najveće djelo Derviš-efendije Spahića predstavljaju njegova medresa i njegovi učenici, koji su uzornim djelovanjem i islamskim življenjem u svojim džematima svjedočili odgojno-obrazovne kvalitete svoga muderrisa. «Kvalitet rada je bio takav da se mogao mjeriti sa daleko većim i renomiranim medresama u BiH»¹⁴.

DOPRINOS OBRAZOVNIM REFORMAMA

Mladen Bevanda u svojoj disertaciji bilježi: «Pedagoška misao u BiH bila bi nepotpuna i neobjektivna bez uvažavanja, uzimanja u obzir i školstva što su ga razvijale vjerske zajednice. Treba podsjetiti da je školstvo u BiH u jednom dugom periodu bilo samo konfesionalno».¹⁵ Bevanda konstatira da su medrese sastavni dio naše kulturne historije, zaglavni kamen našeg identiteta, i da ih zato valja proučavati.

Muderris iz Pojski je bio veoma svjestan društvene krize u kojoj je već decenijama tavorio bošnjački narod. Zato je vjerovao da bez znanja i duhovnog preporoda nije moguće izići na zelenu granu prosperiteta.

U tadašnjoj državi je nepismenost bila akutna. Muslimani su zazirali od javnih škola,

a medrese nisu mogle odgovoriti narastajućim potrebama. «Skoro polovina pučanstva je bila nepismena, a ima banovina u kojima je nepismenost preko 70%»¹⁶. Posebno treba imati na umu oskudne prilike, oduzimanje vakufske imovine, od čega se obrazovanje finansiralo, mali broj školovanih muslimana zbog apstinencije od državnih škola, koje su bile puki instrumenti u rukama okupacionih sila.

Tradicionalni sistem obrazovanja, koji je bio koncipiran na klasičnim udžbenicima i metodama iz turskog vakta, a to znači i na arapskom jeziku, bio je spor i neefikasan. Svega toga je bio svjestan Derviš-efendija i zato je svoje djelovanje usmjerio na nekoliko aspekata.

Kao prvo, još za vrijeme svoga života u Travniku, organizira seminare za imame i poučava ih osnovama pedagoškog rada, u tu svrhu im dijeleći školske tablice, koje je kupovao iz vlastitih sredstava¹⁷.

Zatim, obilazi džemate i dijeli svoju tabelu za učenje arapskog pisma. Ovo je bila velika olakšica imamima u situaciji kad je vjerska literatura, pa i sufara, bila deficitarna. On savjetuje imame i daje im instrukcije kako da najbolje prenesu znanje svojim džematlijama.

I, najkrupnije što je Spahić poduzeo u obrazovnom pogledu jest medresa u njegovim rodnim Pojskama.

Znajući da je većini učenika travnička medresa bila nedostupna, a narod je nevesela oka gledao na državne škole, on izlaže ovu ideju i ona u Pojskama biva bezrezervno prihvaćena. Za manje od jedne godine, niče zgrada u Pojskama koja će postati rasadnik pismenosti. Mještani su od svoga grla odvajali da bi napravili školu u kojoj će se njihova djeca obrazovati i odgajati¹⁸.

Iz ovoga možemo izvući dva zaključka. Derviš-efendija je posjedovao značajan ugled i bio neprikosnoveni autoritet, jer su mještani beskompromisno podržali ovu njegovu ideju, i materijalno i vlastitim radom.

Sljedeće na šta nam kazuje ovaj fakt jeste da muslimanski živalj nikad nije bio protiv obrazovanja, kako su maliciozno tvrdili neki

autori, i istočni i zapadni. Narod je bio željan obrazovanja, ali da ono bude po njegovoj mjeri i prilagođeno njegovim potrebama.

Valja nam imati na umu da je Derviš efendija u radu u Medresi iskoristio svoje višedecenijsko pedagoško iskustvo, što je dalo izvanredne rezultate u odgoju i obrazovanju. «Nastava je za to vrijeme bila suvremeno organizirana i izvođena. Bili su zastupljeni suvremeni nastavni sistemi razvojna, problemska, mentorska nastava i autodidaktički rad.»¹⁹

U lokalnoj džamiji su učenici imali redovne praktične radnje iz imameta, hatabeta i muallimata, što je bila novina za to doba.

Posebno je zanimljivo, a što kazuje o dalekovidosti muderrisa, da je on poučavao softe i zemljoradničkim, povrtlarskim i drugim poslovima. Poznavajući materijalni položaj imama toga doba, sa tendencijom stalnog pogoršanja, to je moglo biti od presudne važnosti za opstanak u službi desetina imama koji su radili po džematima bez redovnih primanja. Njihovo znanje kalemljenja voćki, održavanja pčela, sađenja povrća itd. pomoglo im je da prežive teška vremena koja su slijedila

Ne možemo ne spomenuti ni tzv. neformalno djelovanje Derviša efendije koje se ogleda u sijelima i druženjima koja je organizirao u svojoj kući. Uz kahvu i tek običan razgovor, on bi se koristio prilikom da i u tim olovnim vremenima kazuje o dini islamu.

Derviš efendija je koristio svaku priliku da savjetuje i poučava u skladu sa imperativom naređivanja dobra, a odvrćanja od zla.²⁰

TAJNA ODGOJNOG USPJEHA

Nema razloga da sumnjamo u tačnost sufijske sentence da se drvo po plodu prepozna. Ali, ima razloga da se zapitamo kako je Derviš efendija uspio postići tako dobre odgojne rezultate, koji su ovaploćeni u čvrstini imana i nepokolebljivosti karaktera njegovih učenika

Ovo pitanje posebno zavrjeđuje pažnju u kontekstu vidne impotencije savremenog školstva u smjeru odgojnog djelovanja. U

recentnoj literaturi se daje značajno mjesto odgoju kao sastavnom dijelu školskog sistema. Pedagozi ne propuštaju konstatirati da je čak i riječ obrazovanje semantički derivirana od riječi obraz, a koja je, opet, nerazdvojiva od pojmovna kao što su stid, moral i vjera.

Ako prihvatimo kao aksiom pedagogije da je proces obrazovanja efektivno ostvarljiv bez dubljeg povezivanja učenika sa učiteljem, morat ćemo akceptirati i da je, nasuprot tome, odgojna dimenzija nemoguća bez ovoga faktora. Zapitajmo se na trenutak kako je funkcionirala relacija učenik – učitelj u klasičnom školstvu.

Izvjerno je da su učenik i muderris u medresi bili neraskidivo povezani. Sve medrese u Bosni i Hercegovini su uosovljene oko ličnosti muderrisa, koji je zaglavni kamen cjelokupnog funkcioniranja te ustanove. Isto tako, svršeni medrese svoju diplomu, idžazet, tj. potvrdu o završenom školovanju nisu dobivali od institucije u kojoj su sticali znanje, nego od muderrisa, što dodatno veže učenika i učitelja.

Ličnost muderrisa je svojim intelektualnim i moralnim autoritetom garantirala da iza papira sa njegovim potpisom stoje znanje i moral. Da njegov idžazet ne bi devalvirao i gubio na specifičnoj težini, muderris je strogo vodio računa o svakom segmentu učenikovog djelovanja.

Na taj način se stvarala nepretrgnuta duhovna sislila, lanac, koji je generacije vezao sa minulim vijekovima i osiguravao im duhovno uosovljenje. Ovo je garantiralo da će muderris biti oplemenjem moralom i tako te univerzalne vrjednote prenositi pokoljenjima.

Rečeno lapidarno, samo obrazovan može obrazovati i samo odgojen može odgajati. Kad svemu ovome dodamo nesumnjiv autoritet koji je uživao Derviš-efendija, zaokružen je ram za sliku uspješnog muderrisa.

Svoj posao Derviš efendija nije doživljavao kao profesiju, nego kao poziv, što zahtjeva unutarnju evokaciju, zanos, entuzijazam²¹

Upravo tu leže i temeljni uzroci neuspjeha savremenih institucija zaduženih za masovnu distribuciju znanja. Profesori koji sa svojih

katedri prenose učenicima svežnjeve luksuznog znanja (Fromm) ostaju daleko od svojih recipijenata i tako im izmiče odgojna nota. Dok savremene institucije nastoje proizvesti uzornog člana potrošačkog društva, još jednu kariku u gigantskom proizvodno-potrošačkom lancu, Spahić je akcent stavljao na obrazovanje ličnosti koja će biti u miru sa Bogom, sa samim sobom i sa drugim ljudima.

Ugledni teoretičar Ferid Muhić veli da «postoje dva osnovna modela edukativne prakse. Prvi je društveni ili državno centrirani model, a drugi je personalno, odnosno na ličnost centrirani model». ²² «Prvi model tendira obrazovanju, sazdanju dobrog građanina u skladu sa neposrednim potrebama društva i na njemu utemeljenom sistemu ideoloških premisa i socijalnih vrijednosti. Uputiti ljude da razviju vlastitu duhovnost, da postignu vlastitu sreću, poučiti ih da u ovom svijetu prožive dostojanstven život i ostvare najviši cilj sveg stvaranja – da se slavi Stvoritelj, krajnji je cilj personalnog educiranja. «Građanin je instrument – čovjek je nosilac smisla. Građanin, to je manje nego čovjek; čovjek, to je više nego građanin», ²³ poentira Muhić.

Valja nam se osvijestiti pred činjenicom da sekularizirani školski sistemi nisu kadri realizirati moralnog pojedinca, a konsekvantno tome, ni moralno društvo. Jer, «iako odgoj nije identičan sa moralom i religijom, on u krajnjoj instanci teži biti moral i vjera». ²⁴

Jedan od razloga efikasnog odgojnog djelovanja Derviš-efendije leži u njegovoj sufijskoj opredijeljenosti. Ne možemo sa sigurnošću reći da je Derviš-efendija bio sufija, ali ni poreći.

Postoje indikacije da je pripadao tarikatu nakšibendi-ihfajja, što se vidi i po tome što je prakticirao zikir koji se i danas obavlja u Pojskama i okolnim mjestima. ²⁵ U prilog ovoj tezi, dodajmo još i to da su gotovo sve medrese iz osmanskog perioda bile povezane sa nekim sufijskim redom.

Država je blagim okom gledala na ovo povezivanje, pa je i u travničkoj medresi bilo sufizma, barem u implicitnoj formi kroz praksu zuhda, akcent na ahlaku i ćudoređu itd.

Identičan sistem je Spahić prenio i u svoju medresu, gdje je također insistirao na disciplini i moralnom ponašanju. «Od studenata se tražilo da budu zaogrnuti odjećom Božijeg strahopoštovanja i pobožnosti.» ²⁶

Sve je ovo u skladu sa glasovitom derviškom maksimom: «Tesavvuf je ahlak, pa ko me nadmašio u ahlaku, nadmašio me i u tesavvufu.» ²⁷

ALIMSKO DJELOVANJE

Derviš-efendija je bio angažiran alim, čovjek koji je bdio nad svojim narodom kako u vjerskom, tako i nacionalnom i političkom aspektu. Malo je znano da je krajem šezdesetih godina, sa kljačanskim kadijom Alibegovićem, bio aktivni sudionik debate o imenovanju muslimana kao nacije.

U svojoj kući u Pojskama je okupljao viđene ljude toga kraja i obrazlagao im da je muslimanima znatno bolja opcija da se imenuju Bošnjacima, a ne intelektualno-pravopisnim vratolomijama sa malim i velikim slovom m.

U tom smislu su pisali pisma sa ovim zahtjevima i slali ih na različite adrese sa željom da se u političkim krugovima dobije podrška. To se odvijalo inkognito, čak su i pisma ubacivali u različitim gradovima, da bi se zameo trag kerberima komunističkog sistema ²⁸.

U recentnoj literaturi nalazimo veliki broj klasifikacija i podjela muslimanske inteligencije. Dr. Mustafa Cerić, ²⁹ dr. Enes Karić, ³⁰ dr. Tarik Ramadan ³¹ i Ermin Sinanović ³² su samo neki od autora iz čijih su pera potekle kvalitetne podjele umnih ljudi islamskog svijeta općenito i Bosne posebno.

Temeljna diskriminaciona linije većine autora se odnosi na to kakav je odnos rečeni alim imao prema prenesenom znanju i raciju, tj. aklu i naklu. Ovo zadire u pitanje idžtihada, iz čega proističu temeljne dileme muslimanskog svijeta nekad, ali i sad. Zapitat ćemo se, dakle, kojoj je školi mišljenja pripadao Derviš-efendija.

Kad govorimo o njemu, govorimo o alimu par exelance. Susrećemo se sa alimom u tradicionalnom podrazumijevanju ovoga pojma.

Na ovo nam ukazuje njegovo tradicionalno obrazovanje po sistemu halki i idžazeta, ali i drugi pokazatelji. Primjerice, kad Nagib Attas opisuje tradicionalnu ulemu, on ne propušta primijetiti da je riječ alim izvedena iz istih korjenitih suglasnika kao i riječ alem – svijet, pa su alimi, kako ih vidi Attas, ne samo oni koji se bave Ahiretom nego oni koji su znalci i Dunjaluka. Podsjetit ćemo se da je Derviš-efendija svoje učenike poučavao i vjeri, ali i dunjalučkim stvarima. Derviš-efendija se u svojim tekstovima isključivo oslanjao na temeljne izvore islama, Kur'an i sunnet, i u tome je bio nepotkupljiv. Striktano je referirao hanefijsku školu u mišljenju i od toga nije odstupao.

Ovo je evidentno iz svih aspekata njegovoga djelovanja. Štaviše, žestoko se suprotstavljao slobodoumnim fetvama koje je u *Glasniku* iznosio Husein-efendija Đozo.

Ilustrativna je Đozina fetva da se šljive ne smiju prodavati za proizvodnju alkohola. Temeljem svoga poimanja, Đozo je to zabranio, ali kako to odobrava hanefijska škola, Derviš-efendija je to striktno odobravao, i riječju i praksom³³. Bilo je više ovakvih spornih situacija na relaciji Đozo – Spahić.

Oni, ustvari, simboliziraju dva pola islamske inteligencije, tradicionalnu i modernističku; jednu, koja je čuvala čistotu islamskog nauka, i drugu, koja je vjerovala da se zarad boljitka islama mora izgubiti nešto od njegove čistote.

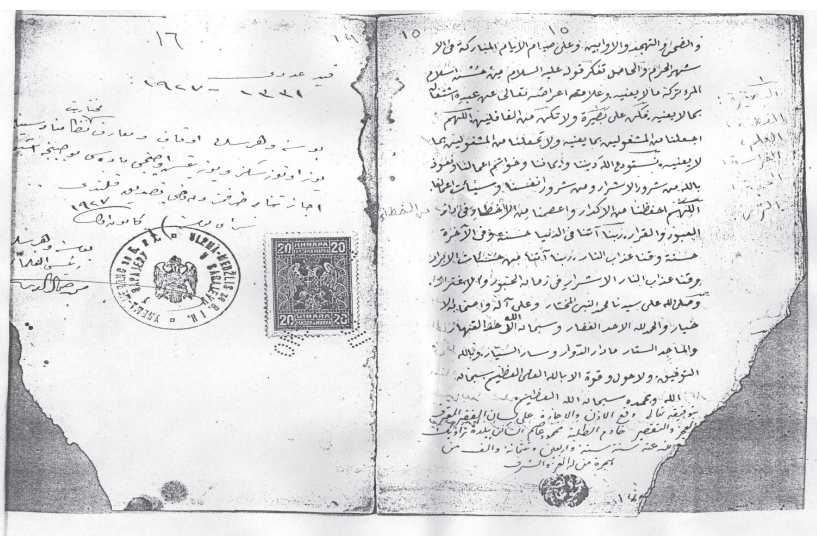
ZAKLJUČAK

Na kraju eksplikacija o naslovljenoj temi valja nam anticipirati da je poštivanje uleme i pijetet prema nosiocima znanja stvar vjere i imana.

U djelu *Uputa učeniku na putu stjecanja znanja* navode se riječi Ebu-Hanife, koji je rekao svojim učenicima: «Uvećajte svoje ahmedije i široko krojite rukave!»³⁴ Cilj ove preporuke je, kako to komentira naš autor, da se znanje i njegovi nosioci ne bi omalovažavali. Omalovažavanjem alima kao nosioca znanja devalvira se i krnji i samo znanje.

Naposljedku da dodamo još i ovo: bogobožnost je fundament življenja i djelovanja Derviša efendije. Bez ovoga faktora je nemoguće zaimati jasnu svijest o njegovom životu. Iz svakog njegovog čina se zrcali vjera u njenoj izvornoj formi³⁵. Iman kojim je zračio je, jednostavno, težio da se ispolji u svim dobrim djelima kojima nas je zadužio. To je bila ona snaga koja ga je vodila kroz sve životne nevolje kojima je bio prenapučen njegov život. Za žaljenje je što je ovaj tekst prva studija o njegovom djelu. Ostaje nam nada da nije i posljednja.

Neka se Allah smiluje njegovoj plemenitoj duši.

Idžazetnama Derviš-efendije Spahića

BIBLIOGRAFIJA

1. Babić, Ibrahim, Zaboravljeni zenički Al-Azhar – Sultan-Ahmedova medresa, MIZ Zenica i biblioteka M. S. Serdarević, Zenica, 2004. godine,
2. Berhanuddin Ez-Zernuđi, Takvim, Uputa učeniku na putu traženja znanja, 1981. godine, IZ u BiH
3. Bevanda Mladen, Pedagoška misao u BiH u periodu 1818-1941, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2001. godine, str. 103.,
4. Cerić Mustafa, Muallim, br. 1, Udruženje ilmije u BiH, Sarajevo, 2000. godine,
5. Ćimić, Esad, Duhovni profil imama u savremenom dobu, Muallim, br. 16, Udruženje ilmije u BiH, Sarajevo, 2003. godine,
6. Džidić, Fuad i Hećimović Esad, Robija šutnje, KDM Preporod, Zenica, 1991. godine,
7. Fromm, Erih, Imati i biti, Naprijed, Zagreb, 1980. godine,
8. Grupa autora, Gazi Husrev-begova merdesa u Sarajevu, Sarajevo, 2000. godine,
9. Grupa autora, Predavanja, Odbor Islamske zajednice, Zenica, 1982. godine,
10. Grupa autora, Atlas islamskog svijeta, Ilmija BiH, Sarajevo, 2004. godine,
11. Hodžić Dževad, Uvod u islamsku etiku, Bemust, Sarajevo, 1999. godine,
12. Havva, Seid, Naš duhovni odgoj, Behram-begova medresa, Tuzla, 2003. godine, str. 202.,
13. Ibranović, Džemail, Ko su halidije i nakšibendije, Preporod, br. 5, 2004. godine,
14. Karić, Enes, i Demirović, Mujo, Reis Čaušević, Ljiljan, Sarajevo, 2002. godine,
15. Muhić, Ferid, O poučavanju i upućivanju u islamu, Muallim, br. 1, Udruženje ilmije u BiH, 2000. godine,
16. Mujo, Slatina, Odgoj/obrazovanje između sekularizma i interkulturalizma, Muallim, br. 1, Udruženje ilmije u BiH, Sarajevo, 2000. godine,
17. Mujezinović, Ismet, Školstvo i obrazovanje u bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave, Islamski kulturni centar Mostar, Mostar, 1999. godine,
18. Pehlić, Izet, neobjavljeni referat predöčen na okruglom stolu u okviru manifestacije Dani pojšćanske medrese, 2004. godine,
19. Ramadan, Tarik, Biti evropski musliman, Udruženje ilmije IZ u BiH, Sarajevo, 2002. godine,
20. Spahić, Derviš, Imanski i islamski šarti, vlastito izdanje, Zenica, 1974. godine,
21. Spahić, Derviš, Pouke o moralu i bogobožnosti, Sarajevo, 1978. godine,
22. Serdarević, S. Muhamed, Preustrojstvo mektebi ibtidaijje, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1909. godine,
23. Traljić, Mahmut, Istaknuti Bošnjaci, El-Kalem, Sarajevo, 1998. godine

Bilješke:

- ¹ Ovaj termin je prvi upotrijebio dr. Zilhad Ključanin pišući o bošnjačkim piscima kojima rigidni komunistički režim nije dopuštao štampanje njihovih djela (Enver Čolaković, Rešad Kadić i dr.)
- ² Minula vlast je sve učinila da ovog alima i njegovo djelo izbriše iz kolektivne svijesti Bošnjaka. Svjedoci vele da su, prilikom zatvaranja Medrese u Pojskma, odnijeli „tri tovara” knjiga i dokumenata i od tad im se gubi svaki trag
- ³ Podjećamo da je ovaj tekst prva temeljita biografija Derviša efendije koju nam je „u pero” kazivao njegov najstariji sin Nesib efendija, na čemu mu se najtoplije zahvaljujemo. Zahvalnost dugujemo i savremenim Derviša efendije koji su nam svojim svjedočenjem pomogli da steknemo uvid u njegov životni put
- ⁴ Da bi se vidjelo o kakvim se alimima radi, preporučujemo djelo Istaknuti Bošnjaci, Mahmuta Traljića, El-Kalem, Sarajevo, 1998. godine
- ⁵ Vidi, Fuad Džidić i Esad Hećimović, Robija šutnje, KDM Preporod, Zenica, 1991. godine
- ⁶ Vrijedno je spomenuti da za vrijeme tamnovanja Derviš efendija, sa svojim bratom Abdullahom, koji je također bio zatvoren, nije jeo na zatvorskom kazanu nego mu je porodica donosila hranu u zatvor. Ovo govori o njegovoj bogobožnosti i strogoći u čuvanju od harama
- ⁷ Ismet Mujezinović, Školstvo i obrazovanje u bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave, Islamski kulturni centar Mostar, 1999. godine, 247. str.
- ⁸ Još je jedan kuriozitet vezan za njegovo djelovanje. Naime, kad bi držao predavanje samo ženama, često bi se okrenuo suprotno od džemata prema mihrabu da ne bi gledao u žene
- ⁹ Svjedoci kazuju da bi se, čim bi se proćulo da dolazi Derviš efendija, i mlado i staro oklupljalo ili u džamiji ili u kući nekog uglednika da slušaju njegovo kazivanje. I ovo potvrđuje ugled koji je u narodu uživao Derviš efendija
- ¹⁰ Derviš Spahić, Imanski i islamski šarti, vlastito izdanje, Zenica, 1974. godine
- ¹¹ Isto, str. 73.
- ¹² Derviš Spahić, Pouke o moralu i bogobožnosti, Sarajevo, 1978. godine
- ¹³ Dževad Hodžić, Uvod u islamsku etiku, Bemust, Sarajevo, 1999. godine

- ¹⁴ Vidi, Grupa autora, Predavanja, Odbor islamske zajednice Zenica, 1982. godine
- ¹⁵ Mladen Bevanda, Pedagoška misao u BiH u periodu 1818-1941., Filozofski fakultet u Sarajevu, 2001. godine, str. 103.
- ¹⁶ Isto, str. 232.
- ¹⁷ O nefunkcionalnosti tadašnjih mekteba, vidi Muhamed S. Serdarević, Preustrojstvo mektebi ibtidaijje, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1909. godine
- ¹⁸ Vrijedno je spomenuti da je ova medresa izgrađena za godinu dana, a nekoliko godina ranije se u Zenici renovirala Sultan-Ahmedova medresa i realiziranje toga projekta je trajalo pune četiri godine. Vidi, Ibrahim Babić, Zaboravljeni zenički Al-Azhar – Sultan-Ahmedova medresa, MIZ Zenica i biblioteka M. S. Serdarević, Zenica, 2004. godine, str. 12.
- ¹⁹ Izet Pehlić, neobjavljeni referat predöćen na okruglom stolu u okviru manifestacije Dani pojšćanske medrese, Pojske, 2004. godine
- ²⁰ Kad je čuo da se njegov ahabab, ugledni zenički liječnik Dželal Imamović oženio, bolest ga je spriječila da ga posjeti. Te godine se i preselio na Ahiret. Ali, želeći posavjetovati prijatelja, šalje mu pismo sa dovom i riječima: "Želim da vam brak bude sretan i za Dunja i Ahiret". To pismo, svojeručno pisano, nalazi se u biblioteci porodice Imamović
- ²¹ Esad Ćimić, Muallim br. 16., Duhovni profil imama u savremenom dobu, Udruženje ilmije u BiH, Sarajevo, 2003. godine
- ²² Ferid Muhić, Muallim, br. 1 O poučavanju i upućivanju u islamu, Udruženje ilmije u BiH, 2000. godine, str. 27.
- ²³ Isto, str. 28.
- ²⁴ Mujo Slatina, Muallim, br. 1, Odgoj/obrazovanje između sekularizma i interkulturalizma, Udruženje ilmije, u BiH, 2000. godine, str. 14.
- ²⁵ Džemail Ibranović, Ko su halidije i nakšibendije, Preporod, br. 5., 2004. godine, str. 29.
- ²⁶ Grupa autora, Gazi Husrev-begova merdesa u Sarajevu, Sarajevo, 2000. godine, str. 47.
- ²⁷ Seid Havva, Naš duhovni odgoj, Behram-begova medresa, Sarajevo, 2003. godine, str. 202.
- ²⁸ Postoje svjedoci i sudionici ovih događaja od kojih smo ovo i saznali
- ²⁹ Musrafa Cerić, Muallim, br. 1, Udruženje ilmije u BiH, Sarajevo, 2000. godine
- ³⁰ Enes Karić i Mujo Demirović, Reis Čaušević, Ljiljan, Sarajevo, 2002. godine
- ³¹ Tarik Ramadan, Biti evropski musliman, Udruženje ilmije IZ u BiH, Sarajevo, 2002. godine
- ³² Grupa autora, Atlas islamskog svijeta, Udruženje ilmije u BiH, Sarajevo, 2004. godine
- ³³ Husein Đozo, Fetve u vremenu, Ilmija BiH, Srebrenik, 1996. godine, 141. str.
- ³⁴ Preneseno iz Takvim, 1981.; Berhanuddin ezZernuđi, Uputa učeniku na putu traženja znanja, 284. str.
- ³⁵ Svjedoci vele da je nakon svakog sabaha Derviš-efendija ostajao u džamiji do izlaska sunca, čak i u zimskom vaktu, da bi pobrao Božije nagrade koje se hadisima obećavaju

Summary

Mevludin Dizdarević

A PAPER ON DERVIŠ EF. SPAHIĆ,
MUDERRIS FROM POJSKE

The author writes about Derviš ef. Spahić, a well-known Bosnian alem. Derviš Spahić was born in 1893 in Pojska, near Zenica. He lived in his hometown until he was 11 years old and for the next three decades remained connected to Travnik, his madrasa and ulama. He spent 10 years in madrasa. In 1914 he began his work as imam in the Kahvica mosque. He continues with his education before Asim ef. Korkut, together with his sons Derviš ef. i Siradž ef. All of them later became significant links to the religious life of Bosnia. They received their diplomas or ejazet in 1928, which were certified by the Reis at the time, Džemaludin Čaušević. This was the last generation of the ulama educated in traditional manner.

Derviš ef. was the principal of the makteb-e ebtedaiya as well as the Islamic lecturer in a school in Travnik. He was a member of the Vakuf-maarif commission. In 1934 he founded the madrasa in his birthplace, which operated all through 1947 when its work was banned while Derviš ef. sentenced to 8 years of imprisonment. He served 6 years in prison. In 1961 he went for Hajj after which he devoted himself to book writing and visiting local Islamic communities. He published the following works: *Imanski i islamski šarti* and *Pouke o moralu i bogobojaznosti* (Lessons on moral and piety). The latter work became compulsory literature in the field of Islamic ethics and morals. All subsequent authors writing in this field cited and made references to this work. Manuscript of *Uputa u arapsko pismo* (Instructions in Arabic alphabet) and *Tedžvid* (Rules of reading Qur'an) was given to Supreme Islamic Council but never published. He has also made a wall chart *Uputstvo za učenje kur'anskog pisma* (Instruction for learning Qur'anic alphabet) that he gave out to his friends but never managed to publish.

Perched on his horse as a sayr-vaez, he would visit the cities and local Islamic communities of Travnik, Jajce, Tešanj, Fojnica and other places where he would give lectures and advised imams and his former students. Derviš ef. passed on to a better world in 1978 at 87 years of age. His big funeral testified to his reputation and authority he enjoyed among people.

موجز

مولدين ديزداريفيتش

عالم منسي-

نبذة عن حياة المدرس

درويش أفندي سباهيتش من بويسكا

يتحدث كاتب هذا المقال عن درويش أفندي سباهيتش، العالم البوسني المعروف. ولد هذا العالم سنة 1893 في قرية بويسكا القريبة من مدينة زينيتسا، وعاش فيها حتى أتم الحادية عشرة من عمره، أما السنوات الثلاثين التالية من حياته فكانت مرتبطة بمدينة ترافنيك، وبمدرسته وبمشاهير العلماء. أمضى في المدرسة عشرة أعوام، وفي عام 1914 م، تم تعيينه إماما في مسجد قهويتسا، وواصل تعليمه الديني على يد عاصم أفندي كوركوت مع ابنه درويش أفندي وسيرجاد أفندي. وأصبح هؤلاء الثلاثة فيما بعد حلقات هامة في الحياة الدينية للبوسنة. وفي سنة 1928 م، حصل الثلاثة على الإجازة العلمية موقعة من رئيس العلماء آنذاك جمال الدين تشاوشيفيتش، وكان ذلك هو الجيل الأخير الذي أتم تحصيله العلمي بالطريقة التقليدية.

كان درويش أفندي مديرا للكتاب الابتدائي، ومدرسا للتربية الدينية في مدرسة ترافنيك، وكان عضوا في لجنة الأوقاف والمعارف. وفي عام 1934 م أسس مدرسة دينية في مسقط رأسه، واستمرت مدرسته بالعمل حتى عام 1947 م، عندما أمرت السلطات الشيوعية بإغلاقها وحكمت على مؤسسها درويش أفندي بالسجن 8 سنوات، قضى منها 6 سنوات. وفي عام 1961 سافر درويش أفندي لأداء شعيرة الحج، وبعد عودته تفرغ للتأليف والكتابة، والقيام بجولات دعوية يتفقد فيها أحوال المسلمين. ومن الأعمال التي نشرت له: "أركان الإيمان وأركان الإسلام"، و"مواظف في الأخلاق والتقوى" وأصبح هذا الكتاب لا غنى عنه في مسائل الأخلاق والسلوك، وصار مرجعا لمن أتى بعده ممن كتبوا في هذا الموضوع، فكانوا ينقلون منه ويذكرونه بين المراجع التي أخذوا عنها. وله مؤلفان مخطوطان هما: المدخل إلى الخط العربي، وأحكام التجويد، وكان قد قدمهما للرئاسة الإسلامية العليا آنذاك، إلا أنهما لم يطبعا. وأصدر أيضا جدولاً جدارياً أسماه "المرشد إلى تلاوة القرآن"، وكان أيضا يترجم أجزاء من بعض كتب الحديث ويوزعها على أصدقائه، ولكنه لم يوفق إلى نشرها في كتاب مستقل. كان واعظاً سياراً، كثير التنقل على حصانه بين مدن ترافنيك ويايتسا وتيشان وفوينيتسا وغيرها من المدن والقرى المحيطة بها، فيتفقد أحوال المسلمين فيها ويلقي عليهم الدروس والمواظف، ويقدم النصائح لأئمة المساجد فيها، الذي تخرجوا من مدرسته. انتقل درويش أفندي سباهيتش إلى الرفيق الأعلى سنة 1978 م، عن عمر ناهز 85 عاماً، وخرج في تشييع جنازته حشد كبير من المسلمين، مما يشهد له على طيب السمعة ورفعة المكانة.